

ПСИХОЛОГИЯ PSYCHOLOGY

XFTAP 14.35.07

К.С. Адильжанова

Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей, Қазақстан

(E-mail: adilzhanova77@mail.ru)

Эмоционалды интеллект түсінігі және оны зерттеудегі бағыттар

Аңдатпа. Мақалада қазіргі таңдағы психологиядағы эмоционалды интеллект және оны зерттеудегі бағыттардың сипаттамасы берілген. Шетелдік және отандық авторлардың эмоционалды интеллектіні зерттеудегі бағыттары қарастырылған. Авторлар эмоционалды интеллектіні «өзінің және басқа адамдардың сезімдері мен эмоцияларын басқара алу, ажырата алу қабілеті және бұл ақпаратты ойлау және әрекет ету үшін пайдалану» деп қарастырды. Эмоционалды интеллектінің құрылымында өзара тығыз байланысқан және де бір-біріне тәуелсіз әртүрлі сапалар үйлеседі. Эмоционалды интеллектіні зерттеудегі қызықты бағыттардың бірі оны онтогенезде даму мүмкіндіктерін және алғышарттарын зерттеу. Мұндай зерттеулерде алынған нәтижелер эмоционалды интеллект түсінігінің табиғатын анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар эмоционалды интеллект өзінің және басқа адамдардың эмоцияларын түсіне алу және оларды басқара алу қабілеті ретінде түсіндіріледі.

Түйін сөздер: эмоционалды интеллект, эмоция, эмоционалды құзыреттілік, идентификация, эмпатия, концепция, экстраверсия, нейротизм, эмоцияларды түсіну, эмоцияларды басқару, энтузиазм.

DOI: [https:// doi org/ 10.32523/2616-6895-2019-128-3-118-124](https://doi.org/10.32523/2616-6895-2019-128-3-118-124)

Қазіргі өзгермелі, бәсекелестікке бағдарланған қоғам жас ұрпаққа жоғары талап қояды. Осындай жаңашыл үрдістерге толы қоғамда білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – шығармашылық тұрғыда ойлай білетін, алғыр, өзгермелі жағдайларға бейімделуге, өзіндік білім алуға, өзін-өзі бақылауға, өзін-өзі жетілдіруге қабілетті тұлға қалыптастыру.

Қазіргі таңда әдебиетте осы қабілетке қатысты екі түсінікті кездестіруге болады: «эмоционалды интеллект және эмоционалды құзіреттілік». Айта кету керек, көптеген зерттеушілер бұл екі түсінікті бір құрылымның әртүрлі белгіленуі ретінде қарастырады. «Эмоционалды интеллект» ғылыми терминін 1990 жылы американдық психологтар Питер Сэловей және Джон Мэйер енгізген, олар «эмоционалды интеллектінің» бірінші моделін өңдеп, эмпирикалық тұрғыдан негіздемесін жасады. Авторлар эмоционалды интеллектіні «өзінің және басқа адамдардың сезімдері мен эмоцияларын басқара алу, ажырата алу қабілеті және бұл ақпаратты ойлау және әрекет ету үшін пайдалану» деп қарастырды [1]. Сөйтіп, Сэловей және Мэйер эмоционалды интеллектінің жеке түрі белгілі бір когнитивті қабілет болып табылатынын айтады. Сэловей және Мэйер бұл қабілетті өзара бағынатын иерархиялық төрт құрамдас бөлігін бөліп көрсетті:

1. Эмоциялардың идентификациясы, яғни эмоционалды көріністерді байқау және оларды бір-бірінен ажырата алу қабілеті
2. Эмоцияларды ойлау және іс-әрекет нәтижелілігін арттыру үшін пайдалану.

3. Эмоцияларды түсіне алу, яғни эмоциялардың арасындағы байланысты, олардың мағынасын, себептерін және салдарын түсіне алу қабілеті.

4. Эмоцияларды басқару: өз эмоцияларын сапалы деңгейде түсіну, олардың көрініс беруіне және қарқындылығына бақылау жасай алу [2]. Эмоционалды интеллектінің бірінші ғылыми концепциясының авторлары бұл терминді интеллектінің ерекше түрі ретінде түсінді, оны өңдеумен, талдау және эмоционалды ақпаратты қолданумен байланыстырды.

Сэловей мен Мэйердің моделінің негізінде келесі, аса танымал Д.Гоулманның моделі өңделіп жасалды. Оның 1995 жылы жарық көрген «Эмоционалды интеллект» атты еңбегі бестселлер болып, бұл мәселенің ғылыми және кең таралған әдебиеттерде кеңінен талқылануына себеп болды [3]. Осы сәттен бастап «эмоционалды интеллект» термині психология ғылымының аймағынан шығып, кеңінен талқыланған мәселеге айналды. Эмоционалды интеллект және оның маңыздылығы, қарым-қатынаста алатын ролі, көшбасшылықта және өмірде жетістікке жетудегі маңыздылығы туралы көптеген кеңінен таралған әдебиеттер жарық көрді. Осыған байланысты, кейінгі зерттеулер күрделене түсті және эмоционалды интеллект туралы, оны өлшеу әдістері және берілген анықтамалар туралы ғылыми негізделмеген басылымдар көбейіп кетті [4].

Сэловей мен Мэйер бөліп көрсеткен құрамдас бөліктерге Гоулман энтузиазм, әлеуметтік дағдылар және алған бетінен қайтпау сияқты сипаттамаларды қосып, эмоционалды интеллектінің келесі құрамдас бөліктерін көрсетті:

- өзіндік сана-сезім
- өзін-өзі бақылау
- мотивация
- эмпатия
- әлеуметтік дағдылар [5].

Д. Гоулман концепциясы бойынша, эмоционалды интеллектінің құрылымында өзара тығыз байланысқан және де бірінен-бірі тәуелсіз әртүрлі сапалар үйлеседі. Бұл бағыттың аясында эмоционалды интеллектіні басқарушы қызметінің нәтижелі болуының шарты ретінде қарастырылады. Автордың ойынша, когнитивті құрамдас бөлігі көп жағдайда екінші роль атқарады. Сөйтіп, Х. Гарднердің интеллектінің көпжақтылық моделіндегі сияқты бұл модельде әлеуметтік дағдылар аясында көшбасшылық аспектісі қайта пайда болды.

Эмоционалды интеллект концепциясы негізінде Д. Гоулман ECI тестін жасады (Emotional Competence Inventory), ол когнитивті қабілеттер және тұлғалық сипаттамаларды өлшеуге арналған. Д. Гоулман эмоционалды интеллектінің әрбір құрамды бөлігіне бірнеше элементтерді жатқызады.

Бұл тесттің ерекшелігі берілулерді алу ерекшелігінде: сауалнаманы зерттелінуші ғана емес, сонымен қатар оның әріптестері толтырады. ECI тест, негізінен эмоционалды интеллектіні көшбасшылық және басқарушылық контекстінде зерттеуге бағытталғандығын айтуымыз керек, бұл қызметтің басқа аймақтарында оны қолдануға шектеу қояды.

Кеңінен таралған моделдердің бірі R. Bar-On концепциясы болып табылады. Мұнда эмоционалды интеллект эмоционалды және әлеуметтік құзыреттіліктердің, қабілеттердің және білімнің жиынтығы ретінде қарастырылады, ол әртүрлі өмірлік жағдайларды шеше алуды және айналасындағы адамдармен нәтижелі өзара әрекеттесуді қамтамасыз етеді.

R. Bar-On эмоционалды интеллектінің бес құрамдас бөлігін көрсетті және оны өлшеу үшін өзінің сауалнамасын ұсынды (EQ-i: emotional quotient inventory), ол бес блок бойынша 15 шкалаға жататын 133 бекітулерден тұрады:

1. Тұлғашылық интеллект: өз эмоцияларын саналы түсіну, өзіне деген сенімділік, өзін құрметтеу, өзін өзектендіру, тәуелсіздік.

2. Тұлғааралық интеллект: эмпатия, тұлғааралық қарым-қатынастар, әлеуметтік

жауапкершілік.

3. Бейімделу қабілеті: мәселені шешу, шынайылықпен байланыс, иілгіштік.

4. Стресстік жағдайларды басқару: стресске деген тұрақтылық, ырықтылыққа бақылау жасау.

5. Жалпы көңіл-күй: бақыт, оптимизм [6].

Р. Bar-On концепциясында эмоционалды интеллектінің атқаратын қызметінің бірі тұлғаның шынайы өмірге бейімделуі. Мұны осы сауалнама көмегімен жүргізілген зерттеулердің нәтижесі дәлелдейді. EQ-і шкалалары тұлғаның субъективті сәттілігі және әлеуметтік жетістігі сияқты көрсеткіштермен байланыста, сонымен қатар өзін ұстай алудың нәтижелі стратегияларын қолдану бейімділігімен де тығыз байланыста [7].

Эмоционалды интеллект туралы ойлардың дамуында эмоционалды интеллектіні когнитивті қабілет ретінде түсінуден бастап, бұл ұғымды тұлғалық сипаттама ретінде түсінуге дейін өзгерістер болды. Атап айтсақ, Сэловей және Мэйердің моделінде эмоционалды ақпаратты қабылдау және қайта өңдеумен байланысты қабілеттер ғана бар. Гоулман кейбір тұлғалық сипаттамаларды ғана қосады (Мысалы, ынталы болу, оптимизм, көшбасшылық және тағы сол сияқты). Bar-On түсінігінде, эмоционалды интеллект адамның ортасы қоятын талаптарына және оның қысымына қарсы тұра алу қабілетіне әсер ететін когнитивті емес дағдылары, іскерліктері және құзыреттіліктерінің жиынтығы болып табылады. Мұндай көзқарас күмәнді болып келеді, себебі, «интеллект» түсінігі әркезде белгілі бір когнитивті сипаттамалар ретінде түсініледі.

Эмоционалды интеллект туралы ойларды отандық авторларда дамытты. Мысалы, В. Люсин эмоционалды интеллект туралы өз моделін ұсынды, мұнда эмоционалды интеллект өзінің және басқа адамдардың эмоцияларын түсіне алу және оларды басқара алу қабілеті ретінде түсіндіріледі.

Эмоцияларды түсіне алу қабілеті дегеніміз адамның өзінің және басқа адамдардың эмоцияларын тани білуі; оның атауын атайды, туындау себептерін және олардың салдарын түсіне алады. Эмоцияларды басқара алу қабілеті эмоциялардың сыртқы көрінісін және қарқындылығын басқару, сонымен қатар қандай да бір эмоцияларды түсіну және басқару адамның өз эмоцияларымен қатар, айналасындағы басқа адамдарға да бағытталатын болғандықтан Люсин эмоционалды интеллектінің екі құрамдас бөлігін бөліп көрсетеді: тұлғайшілік және тұлғааралық [1].

Д.В. Люсиннің концепциясындағы эмоционалды интеллект моделін келесі кестеде ұсынуға болады (кесте 1):

Кесте 1

Д.В. Люсиннің моделіндегі эмоционалды интеллектінің құрылымы (Люсин, 2004)

	Тұлғааралық эмоционалды интеллект	Тұлғайшілік эмоционалды интеллект
Эмоцияларды түсіну	Басқа адамдардың эмоцияларын түсіну	Өз эмоцияларын түсіну
Эмоцияларды басқару	Басқа адамдардың эмоцияларын басқару	Өз эмоцияларын басқару

Эмоционалды интеллектіні түсіндіруге бағытталған қазіргі таңдағы бағыттарды екі үлкен топтарға бөліп қарастыруға болады: қабілеттер моделі және аралас модельдер [2]. Бірінші топқа эмоционалды интеллект когнитивті сипаттама ретінде қарастыратын

концепциялар кіреді. Екінші топ концепциялары эмоционалды интеллект когнитивті қабілеттер және тұлғалық сипаттамалардың жиынтығы ретінде қарастырады.

К.В. Петридес және Фернхем еңбектерінде эмоционалды интеллект модельдерінің өзгеше топтастырылуы ұсынылған [8].

Авторлар эмоционалды интеллектіні түсіндіруге тырысатын бағыттарды қолданылатын өлшеу әдістері бойынша бөлуді ұсынады. Мұндай жағдайда барлық бағыттарды эмоционалды интеллектіні қабілеттер және тұлғалық бітістер ретінде қарастырғанда, көп жағдайда психологиядағы классикалық ақыл-ой тестерін қолданады. Ал эмоционалды интеллект бітіс ретінде бағалау әртүрлі жағдайдағы мінез бітістерінің тұрақтылығы туралы ақпарат алуға мүмкіндік беретін сауалнамаларды қолдануды көздейді.

Сонымен, қазіргі таңда эмоционалды интеллект мазмұнын және құрлымын түсіндіруге бағытталған әртүрлі бағыттар бар. Осыған байланысты, эмоционалды интеллектінің адамдар қызметінің әртүрлі саласында атқаратын ролі және қызметтері туралы бағыттардың көп екендігінде айтуымыз керек

Эмоционалды интеллектіні зерттеудегі қызықты бағыттардың бірі оны онтогенезде даму мүмкіндіктерін және алғышарттарын зерттеу. Мұндай зерттеулерде алынған нәтижелер эмоционалды интеллект түсінігінің табиғатын анықтауға мүмкіндік береді. Мысалы, тұлғаның эмоцияларды түсіну және басқару қабілеттерінің дамуына және қалыптасуына алғышарт болатын биологиялық және әлеуметтік факторларды бөліп көрсетеді. Биологиялық факторларға мидың функционалды асимметриясы және темперамент қасиеттері сияқты туа берілетін ерекшеліктерді жатқызуға болады.

Эмоционалды интеллектінің дамуы және қалыптасуының әлеуметтік алғышарттарына отбасылық қарым-қатынас ерекшеліктерінде жатыр және ерлі-зайыптылар арасындағы өзара қарым-қатынас сипатымен, баланың ішкі сезімдеріне деген көңіл бөлуімен, сонымен қатар тандап алған тәрбиелеу стратегиясымен анықталады [9].

Жаңа ұғымның мазмұнын анықтау кезінде оның зерттелінген тұлғалық қасиеттер, қабілеттермен арақатынасы мәселесі ерекше маңызды және қызықты болып табылады. Осыған байланысты әдебиеттерде эмоционалды интеллектінің және оның құрамдас бөліктерінің әртүрлі тұлғалық тесттер және сауалнамалардың нәтижелерімен өзара байланысын анықтауға арналған көптеген зерттеулер бар. Зерттеушілердің қызығушылығын туғызған сұрақтардың бірі, ол эмоционалды интеллект және адамның ақыл-ой тесттері арасында корреляциялық байланыс жоқ. Мысалы, ECI тестінің берілулері жалпы ақыл-ой қабілеттері шкаласымен, Векслер тестімен, Равеннің прогрессивті матрицасының шкаласымен корреляциясы жоқ [10], ал Уотсон-Глейзердің сыни ойлауды зерттеуге арналған тестімен корреляциясы жағымсыз [11].

Ал эмоционалды интеллект деңгейінің әртүрлі тұлғалық сапалармен өзара байланысына қатысты, керісінше корреляциялық байланыс бар. Әртүрлі зерттеулер эмоционалды интеллектінің құрамдас бөліктерінің «Үлкен Бестіктен» өзара байланысын көрсетеді: экстраверсия, мейірімділік, адалдық, нейротизм және тәжірибеге ашық болу.

Эмоционалды интеллектіні зерттеудегі келесі бағытың бірі эмоцияларды білдіре алу, түсіне алу және басқара алу қабілеттерінің көрінуінің гендерлік ерекшеліктерін анықтау болып табылады. Мысалы, К. Клейн және С.Д. Ходжес зерттеулерінде қызықты берілулер алынған. Олардың эксперименттерінің нәтижесі бойынша басқа адамдардың эмоцияларын күйін танып білудегі гендерлік айырмашылықтар басқа адамдардың эмоцияларын түсіне алу қабілетімен емес, ал мотивациялық ерекшеліктерімен анықталады. Мысалы, әйел адамдар өз қабілеттерін бағалаумен байланысты жағдайларда ғана бейнесюжеттегі эмоцияларды тану бойынша жақсы нәтижелер көрсеткен. Дұрыс жауаптары үшін ақшалай сыйақы болған тәжірибелерде ер және әйел адамдарда әдеттегіге қарағанда жоғары нәтиже көрсеткен, сонымен қатар гендерлік айырмашылықтар аса үлкен емес.

Эмоционалды интеллектіні зерттеуде тұрмыстық стереотиптерге сәйкес келетін гендерлік ерекшеліктерде байқалған. Мысалы, әйел адамдар басқа адамдардың эмоцияларын түсіну қабілеті бойынша жоғары нәтижелерге ие болған (экспрессия немесе ішкі түйсігі арқылы) бірақ өздерінің эмоционалды күйлерін бақылауда төмен нәтиже көрсетеді [1].

Қазіргі таңда эмоционалды интеллектінің басқа да тұлғалық ерекшеліктерімен өзара байланысын зерттеудің көптеген бағыттары бар. Мысалы, тұлғаның эмоционалды интеллектінің деңгейінің өз өмірімен қанағаттану сезімімен өзара байланысын көрсететін зерттеулер де бар. Эмоционалды интеллектінің құрамдас бөліктерінің ішінен эмоцияларды басқару және оларды бақылау неғұрлым маңыздырақ болады [12]. Сонымен қатар эмоционалды интеллект және шаршауды субъективті түсіну деңгейі арасында жағымсыз корреляцияның бар екендігін көрсететін берілулер бар. Басқа сөздермен айтсақ, тұлғаның эмоционалды интеллект жоғары болса, шаршау түйсігі төмен деңгейде болады (физикалық, ақыл-ой немесе әлеуметтік). Алынған эмпирикалық берілулер мұндай өзара байланыстың әртүрлі көрсеткіштермен шартты болатындығын көрсетеді: яғни үрей деңгейі, депрессия, оптимизм және тағы сол сияқты [13].

Эмоционалды интеллект деңгейі және үреймен депрессияның деңгейінің өзара байланысы туралы мәселе зерттеу жұмысының өзекті пәні болып табылады [14]. Мұндай зерттеулердің нәтижелері эмоционалды интеллект деңгейі жоғары болған тұлғада үрей мен депрессияны сезіну деңгейі төмен болады. Сонымен қатар, авторлар эмоционалды интеллект және өзін-өзі сыйлаудың арасында өзара байланыс бар деп көрсетеді, яғни адамдардың өзінің эмоционалды күйін басқара алу және көңіл-күйін реттей алу қабілеті өзін сыйлаудың жоғары деңгейімен байланысты. Сондай-ақ эмоционалды интеллект деңгейі жоғары болса, адамның жағымды эмоционалды сезім күйлері басым болады екен, ал эмоционалды интеллект деңгейі төмен болса, адамға өткен тәжірибесімен байланысты жағымсыз күйлерінде «тежеліп қалу» тән деп көрсетеді зерттеулердің нәтижесі. Мұндай нәтижені авторлар эмоционалды интеллектінің жоғары деңгейінің адамның оптимист болуымен, және де екінші жағынан эмоционалды интеллект деңгейі төмен болғанда жағымсыз эмоционалды күйлерге бейімділік, сезімталдылықпен түсіндіріледі [15].

Эмоционалды интеллект деңгейінің тұлғаның өзін өзектендіру деңгейімен байланысты талдау барысында қызықты берілулер алынған [16]. Бұл зерттеудің де нәтижелерінің көрсетуі бойынша эмоционалды интеллект жоғары адамдардың өзін құрметтеу және өзін қабылдау деңгейі де жоғары болатындығын көрсетті.

Сонымен қатар, эмоционалды интеллектінің деңгейі жоғарылаған сайын тұлғаның өзін өзектендіру құндылықтарын қабылдау деңгейі де арта түседі.

Әдебиеттер тізімі

1. Люсин Д. В. Современные представления об эмоциональном интеллекте / Д. В. Люсин // Социальный интеллект: Теория, измерение, исследования / Под ред. Д.В. Люсина, Д.В. Ушакова. - М.: Институт психологии РАН, 2004.
2. Mayer J. D., Salovey P., Caruso D. R. Emotional Intelligence as Zeitgeist, as Personality, and as a Mental Ability. In: R. Bar-On, J.D.A. Parker (Eds.), Handbook of emotional intelligence: Theory, development, assessment, and application at home, school, and in the workplace. San Francisco, CA: Jossey-Bass. 2000. - P. 92–117.
3. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект / Д. Гоулман // Пер.с англ. - М.: АСТ, 2008. – 478 с.
4. Андреева И.Н. Об истории развития понятия «эмоциональный интеллект» / И. Н. Андреева // Вопросы психологии. - 2008. - № 5. - С. 83-95
5. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта/ Д. Гоулман, Р. Бояцис, Э. Макки // Пер.с англ. - М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 301 с.
6. Bar-On R. Emotional and Social Intelligence. Insights from the Emotional Quotient Inventory/ Bar-On R., Parker

- J. D. //The Handbook of Emotional Intelligence, Jossey-Bass, 2000.
7. Bar-On R. Baron Emotional Quotient Inventory (EQ-i): A Measure of Emotional Intelligence. Technical Manual. Toronto. Canada: Multi-Health Systems, 2004.
8. Petrides K. V., Frederickson N., Furnham A. The role of trait emotional intelligence in academic performance and deviant behavior at school // *A Personality and Individual Differences*. - 2004. - №36. - (2004). - P. 277-293.
9. Андреева И. Н. Предпосылки развития эмоционального интеллекта // *Вопросы психологии*. - 2007. - №5. - С. 57-65
10. Derksen J., Kramer, L. Katzko, S. Does a self-report measure for emotional intelligence assess something different than general intelligence? // *Personality and Individual Differences*. - 2002. - № 32. - P. 37-48
11. Easterbrook, J. The effects of emotion on cue utilization and the organization of behavior. // *Psychological Review*. - 1959. - № 66. - P. 183-200.
12. Gannon N., Ranzijn R. Does emotional intelligence predict unique variance in life satisfaction beyond IQ and personality? // *Personality and Individual Differences*. - 2005 - P. 1353-1364
13. Brown R. F., Schutte, N. S. Direct and indirect relationships between emotional intelligence and subjective fatigue in university students // *Journal of Psychosomatic Research*. -2006. - № 60. - P. 585-593.
14. Fernandez-Berrocal, P., Alcaide, R., Extremera N. The Role of emotional intelligence in Anxiety and Depression among Adolescents // *Individual Differences Research*. - 2006. - № 4 (1) - P. 16-27.
15. Носенко, Е. Л. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції. Монографія. / Е. Л. Носенко, Н. В. Коврига. - Киев: Вища школа, 2003
16. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект как фактор самоактуализации // *Социальный и эмоциональный интеллект*. - М.: ИП, 2009.

К.С. Адильжанова

Казахский гуманитарно-юридический университет, Семей, Казахстан

Понятие эмоционального интеллекта и направления его исследования

Аннотация. В статье рассматривается понятие «эмоциональный интеллект» в современной психологии и дано описание направлений его изучения. Приведены исследования эмоционального интеллекта зарубежных и отечественных авторов. Авторы рассматривали эмоциональный интеллект как «способность контролировать, различать собственные эмоции и других и использовать эту информацию для мышления и действия». В структуре эмоционального интеллекта они взаимосвязаны и имеют разные качества, которые не зависят друг от друга. Одним из наиболее интересных аспектов эмоционального интеллекта является исследование возможностей и перспектив развития онтогенеза. Результаты, полученные в таких исследованиях, позволяют определить характер понятия эмоционального интеллекта. В то же время под эмоциональным интеллектом понимается способность понимать и управлять эмоциями других людей.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, эмоция, эмоциональная компетенция, идентификация, эмпатия, концепция, экстраверсия, нейротизм, восприятие эмоции, управление эмоциями, энтузиазм.

K.S. Adilzhanova

Kazakh Humanitarian Law Innovative University, Semey, Kazakhstan

The concept of emotional intelligence and directions in its research

Abstract. The article presents emotional intelligence in modern psychology and describes the directions of its study. The directions of the study of the emotional intelligence of foreign and domestic authors are given. The authors viewed emotional intelligence as “the ability to control, distinguish between the emotions and the emotions of one and others, and use this information for thinking and acting”. In the structure of emotional intelligence, they are interrelated and have different qualities that do not depend on each other. One of the most interesting aspects of

emotional intelligence is the study of the possibilities and prospects for the development of ontogenesis. The results obtained in such studies allow us to determine the nature of the concept of emotional intelligence. At the same time, emotional intelligence refers to the ability to understand and control other people's emotions.

Keywords: emotional intelligence, emotion, emotional competence, identification, empathy, concept, extroversion, neuroticism, emotion perception, emotion management, enthusiasm.

References

1. Lyusin D. V. Sovremennyye predstavleniya ob emotsional'nom intellekte. Sotsial'nyy intellekt: Teoriya, izmereniye, issledovaniya [Modern ideas about emotional intelligence. Social Intelligence: Theory, Measurement, Research] Edited by D. V. Lyusin, D. V. Ushakov (Institute of Psychology, Russian Academy of Sciences, 2004).
2. Mayer J. D., Salovey P., Caruso D. R. Emotional Intelligence as Zeitgeist, as Personality, and as a Mental Ability. In: R. Bar-On, J.D.A. Parker (Eds.), Handbook of emotional intelligence: Theory, development, assessment, and application at home, school, and in the workplace (San Francisco, CA: Jossey-Bass. 2000, p. 92–117).
3. Goulman, D. Emotsional'nyy intellekt [Emotional intellect]. Translation from English (AST, Moscow, 2008, 478 p.).
4. Andreyeva I. N. Ob istorii razvitiya ponyatiya «emotsional'nyy intellekt» [On the history of the development of the concept of “emotional intelligence”] Voprosy psikhologii [Psychology issues], (5), 83-95 (2008).
5. Goulman D. Emotsional'noye liderstvo: Iskustvo upravleniya lyud'mi na osnove emotsional'nogo intellekta [Emotional Leadership: The Art of Managing People Based on Emotional Intelligence]. Translation from English (Al'pina Biznes Buks, Moscow, 2005, 301 p.).
6. Bar-On, R. Emotional and Social Intelligence. Insights from the Emotional Quotient Inventory/ Bar-On R., Parker J. D. // The Handbook of Emotional Intelligence, Jossey-Bass, 2000.
7. Bar-On, R. Baron Emotional Quotient Inventory (EQ-i): A. Measure of Emotional Intelligence. Technical Manual. Toronto (Multi-Health Systems, Canada, 2004).
8. Petrides K. V., Frederickson N., Furnham A. The role of trait emotional intelligence in academic performance and deviant behavior at school// A Personaliny and Individual Differences, (36) 277-29 (2004).
9. Andreyeva I. N. Predposylki razvitiya emotsional'nogo intellekta [Background for the development of emotional intelligence] , Voprosy psikhologii, (5), 57-65 (2007).
10. Derksen J., Kramer, L. Katzko, S. Does a self-report measure for emotional intelligence assess something different than general intelligence?, Personaliny and Individual Differences, (32), 37-48 (2004).
11. Easterbrook, J. The effects of emotion on cue utilization and the organization of behavior, Psychological Review, (66), 183-200 (1959).
12. Gannon N., Ranzijn R. Does emotional intelligence predict unique variance in life satisfaction beyond IQ and personaliny? // Personaliny and Individual Differences, 38, 1353-1364 (2005).
13. Brown, R. F., Schutte, N. S. Direct and indirect relationships between emotional intelligence and subjective fatigue in university students // Journal of Psychosomatic Research, (60), 585-593, (2006).
14. Fernandez-Berrocá, P., Alcaide, R., Extremera N. The Role of emotional intelligence in Anxiety and Depression among Adolescents // Individual Differences Research, (1), 16-27 (2006).
15. Nosenko, E. L. Emotsiynnyy intellekt: kontseptuallizatsiya fenomenu, osnovni funktsii [Emotional intelligence: conceptualization of the phenomenon, basic functions] Monograph (Vyshcha shkola, Kiev, 2003).
16. Andreyeva I. N. Emotsional'nyy intellekt kak faktor samoaktualizatsii [Emotional intelligence as a factor of self-actualization], Sotsial'nyy i emotsional'nyy intellekt [Social and emotional intelligence] (IP, Moscow, 2009).

Автор туралы мәлімет:

Адилжанова К.С. - Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университетінің 6D010300 «Педагогика и психология» мамандығының 1 курс докторанты, Шмидт көш., 44, Семей, Қазақстан.

Adilzhanova K.S. - 1st year doctoral student of specialty 6D010300 - “Pedagogy and psychology” of the Kazakh humanitarian law University, Schmidt str., 44, Semey, Kazakhstan.